

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У економічній літературі і господарській практиці розвинених країн є такий феномен – "соціальна" чи "соціально орієнтована економіка". Останнє поняття ("соціально орієнтована економіка") використовується, по-перше, у тих випадках, коли виділяють особливий сектор народного господарства, що включає у себе як "соціальні", так і "соціально орієнтовані підприємства". По-друге, коли розрізняють економіку "держави загального добробуту" та економіку "ліберальної держави", для якої характерне різке зменшення (у крайньому варіанті – зведення до мінімуму) її соціальних функцій [1, с. 363].

Метою "соціальної" ("соціально орієнтованої") економіки" є або, щонайменше, проголошується задоволення тих життєво важливих соціальних потреб громадян країни, які не можуть належною мірою задовольнитися ринком. На це у розвинених країнах припадає близько третини ВВП.

На сучасному етапі, який в Україні офіційно називають "ринковими реформами", перспективи створення "соціальної" ("соціально орієнтованої") економіки" не є сприятливими. Головна причина – не тільки і не стільки обмеженість фінансових ресурсів української держави. Фіскальна складова бюджету тільки частково компенсує доходи, які можуть і повинні бути отримані у вигляді рентних платежів за використання природних ресурсів, переданих в експлуатацію приватному капіталу [2, с. 5]. Несприятливим є вплив на дохідну частину бюджету тінізації і економічної нестабільності. На нашу думку, важливішими є дві обставини.

По-перше, націленість державної політики на обслуговування інтересів тільки одного класу, точніше, його верхівки – великих приватних власників, у першу чергу, компрадорської буржуазії. По-друге, практична відсутність економічної демократії – особливого типу розподілу господарської влади, що характеризується участю усіх зайнятих членів суспільства та їхніх представницьких органів в управлінні виробництвом і розподілі його результатів не тільки на рівні підприємства, але й

на рівні галузі та всієї економічної системи. Забезпечення соціальної орієнтації економіки вимагає наявності особливого типу держави чи, принаймні, еволюції держави.

Теорія і практика соціальної держави набули широкого розвитку і визнання у другій половині ХХ ст., хоча передумови такої держави зародилися набагато раніше – одночасно з виникненням самої держави як інституту [4, с. 209].

Загальноновизнаними ідейними "прабатьками" соціальної держави є Платон, Ж.Ж. Руссо, Дж. Ст. Мілль, О. Бауер, К. Каутський, Дж. М. Кейнс, К. Реннер, Л. Ерхард та ін. Не обійшла своєю увагою дану проблематику й українська соціально-політична, економічна і юридична думка різної, часом полярної, політичної орієнтації.

Багаторічну історію має практика зародження соціальної держави у різноманітних її варіантах [3, с.107]. Варто згадати державу єзуїтів у Парагваї (середина XVII – середина XVIII ст.), знамениті соціальні реформи Отто фон Бісмарка (1815–1898 рр.), "соціальну державу для арійців" у націонал-соціалістській Німеччині, "соціальну республіку Сало" (Сало – місто, яке стало столицею фашистської Італії на останньому етапі її існування: листопад 1943 – квітень 1945 р.), радянський варіант соціальної держави.

На сучасному етапі положення про соціальну державу в його демократичному варіанті зведено у конституційну норму у цілому ряді розвинених країн (Австрія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Португалія, Скандинавські країни, Франція та ін.), а також у країнах, що розвиваються, включаючи колишні республіки СРСР (Росія, Вірменія, Білорусія, Грузія, Казахстан, Таджикистан, Україна).

Домінуючі у вітчизняній і світовій науковій літературі тлумачення соціальної держави, дають підстави сформулювати таке її визначення: соціальна держава являє собою державу, яка проголошує однією із найважливіших своїх цілей регулювання соціальної та інших сфер життєдіяльності суспільства з метою забезпечення соціальної справедливості, добробуту своїх громадян, їхнього захисту від соціальних ризиків. Соціальна держава проводить політику, спрямовану на забезпечення прав своїх громадян фундаментального порядку, а саме:

- права рівного доступу громадян до знарядь і засобів праці, природних ресурсів, освіти;

- права на працю;
- права на свободу об'єднання;
- права на укладання колективних договорів;
- права на участь в управлінні виробництвом на різних його рівнях, а також на участь у справедливому розподілі його результатів;
- права на участь у суспільному житті і на контроль за діяльністю державних інститутів (відсутність такого контролю у нашій країні має катастрофічні наслідки);
- права на "нормальне" людське існування (те, що звичайно прийнято називати "гідним прожитковим мінімумом");
- права на соціальне забезпечення, медичну й іншу соціальну допомогу;
- права на додаткову адресну соціальну допомогу тим категоріям громадян, які найбільш її потребують та низку інших аналогічних прав.

Соціальною є держава, яка здійснює у належному обсязі такі найважливіші соціальні функції:

- вирішення загальних соціальних проблем, насамперед, забезпечення гарантій соціального мінімуму у сферах освіти, науки, охорони здоров'я, культури, екології;
- контроль за діяльністю соціально важливих об'єктів господарювання;
- подолання або істотне зменшення негативних соціальних наслідків "гри" ринкових сил;
- обмеження соціальної і майнової нерівності;
- захист громадян від соціальних ризиків;
- забезпечення соціальних гарантій громадян (на працю, на зайнятість, на пенсію тощо);
- реформування соціально-трудових відносин на виробництві на різних його рівнях – від окремого підприємства до національної економіки у цілому в напрямі встановлення відносин соціального співробітництва (діалогу), що покликано забезпечити узгодження (баланс) інтересів усіх учасників процесу виробництва;
- збереження і захист національної самобутності країни.

Соціальна держава у нашій країні поки ще тільки гасло, але гасло руху у вірному напрямі. Заклики відмовитися від самого гасла соціальної держави носять відверто антиконституційний характер [4, с. 113], суперечать передовій світовій практиці (у

випадку їх реалізації країна ризикує остаточно виявитися на узбіччі світової цивілізації), ігнорують необхідність негайного вирішення цілої низки життєво важливих проблем, у першу чергу, відновлення, а потім поліпшення "здоров'я" населення – економічного, соціального, культурного, морального, і, врешті-решт, фізичного.

У цих умовах боротьба проти спроб ревізувати конституційну норму (Україна – соціальна держава) і за еволюцію української держави у цьому напрямі набуває особливої значимості й актуальності.

Література

1. Гринеvsька С. М. Механізми забезпечення соціальної орієнтації економіки в контексті соціальної безпеки // Социально-экономические аспекты промышленной политики. – Донецк, 2003. – Т.2. – С.363–369.

2. Кисельова О. В. Шляхи та проблеми створення соціальної ринкової економіки в Україні // Збірник наукових праць. – Донецьк, 2003. – Т.3: Сер.: Економіка, вип.14: Актуальні проблеми економіки. – С.3–15.

3. Прилипко С. М. Основні принципи соціального забезпечення в умовах соціальної держави та ринкової економіки // Проблеми законності. – Х., 2003. – Вип.60. – С.107–115.

4. Одинцова Г. С. Проблеми соціальної спрямованості трансформації української економіки // Актуальні проблеми державного управління. – Х., 1999. – N2 (4): спец. вып. – С.112–115.